

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA FIZIKADAN
O'QUVCHILARNING MUSTAQIL O'QISH KO'NIKMASINI
RIVOJLANTIRISHDA METAKOGNITIV SHAROITNING O'RNI VA
USULLARI

Sh.X.Yo'lchiyev

Andijon davlat pedagogika instituti
fizika-matematika fanlari doktori, professor

M.I.O'rinboyev

Andijon davlat pedagogika instituti
Mustaqil tadqiqotchisi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.13982538>

Annotatsiya: Ushbu maqola umumiy ta'lim maktablarida fizikadan o'quvchilarning mustaqil o'qish ko'nikmasini rivojlantirishda metakognitiv sharoitning o'rni va uni muvofiqlashtirish usullarini shakllantirish to'g'risida ma'lumotlar bilan boyitilgan. Metakognitiv faoliyatni rivojlantirish orqali o'quvchilarni o'z o'quv jarayonini samarali boshqarishi, o'rganish mumkinligi nazorati va ilmiy bilimlarni chuqurroq o'zlashtirishi tahlil qiladi.

Kalit so'zlar: metakognitiv sharoit, mustaqil o'qish, fizika ta'limi, o'quvchilarning bilimlari, o'quv faoliyati.

Zamonaviy ta'lim jarayoni o'quvchilardan ko'proq faollik, mustaqillik va o'z o'rganish jarayonlarini boshqarish ko'rinishini talab qiladi. Yangi ta'lim passivlarini o'quvchilarning bilim olishlari mumkin bo'lgandan ko'ra, ularning o'quv jarayonida faol ishtirok etib, o'z bilimlarini mustaqil rivojlanishiga urg'u beradi. Yangi, zamonaviy jamiyatda o'zgaruvchan bilimlar va texnologiya talablari fonida, o'quvchilar murakkab muammolarni mustaqil hal qilish, ilmiy nazariyalarni va ularning real hayotdagi muammolarga tatbiq etish darajasini oshirish zarur bo'ladi.

Fizika fani o'zining murakkabligi va abstrakt qismlari bilan ajralib turadi. Bu fan o'quvchilardan ilmiy nazariy bilimlarni yaxshi o'zlashtirishni, balki ularni amaliyotda qo'llash ko'rinishini ham talab qiladi. Fizikadagi tuzilishlarni ko'pincha matematiklar ifodalaydi va formulalar orqali izohlanadi. Bu esa o'quvchilar uchun o'zlashtirishni yanada qulaylashtirish mumkin. Shu sababli, o'quvchilarni mustaqil o'qish ko'rinishini rivojlantirish, nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'lashga o'rgatish bugungi ta'lim jarayonining harakatlaridan biridir.

Metakognitiv bu jarayonda katta ahamiyat kasb etadi. Metakognitiv yordam deganda, o'quvchilarning o'z bilimlarini anglash, o'qish jarayonini nazorat qilish va harakatlarini tushuniladi.

Fizika kabi aniq fanlarda metakognitiv faoliyatini yanada muhim bo'lib, o'quvchilarga murakkabliklarni boshqarish, o'z xatolarini va ulardan to'g'ri tuzatishlarni aniqlashga yordam beradi. Masalan, fizika darslarida o'quvchilarga qiyin hisob-kitoblar va nazariy tahlillarni amalga oshirish topshirig'i berilganda, ular metakognitiv ishlab chiqarish orqali o'z tajribalarini yaxshilash jarayonlari, qanday murakkab muammolarni o'zi hal qilishni o'rganish va harakatlarga asoslangan yordamlarni olish mumkin.

Shunday qilib, zamonaviy ta'lim jarayonida metakognitiv sharoit o'quvchilarning mustaqil o'qish va murakkab masalalarni hal qilishdagi bilimlarini rivojlantirishga moddiy imkoniyatlardan biri sifatida qaraladi. Bu esa, umumiy o'z-o'zini boshqarish uchun o'quvchilarni shakllantiradi va ularga yordam beradi.

Metodologiya va nazariy asoslar

Metakognitiv sharoitlar o'quvchilarning o'rganish jarayonini ongli ravishda, o'z bilimlarini olish va nazorat qilishlarini rivojlantiradi. Ushbu jarayon orqali o'quvchilar o'qish jarayonida mustaqil qarorlar qabul qilish va o'z-o'zini nazorat qilish jarayonlarini shakllantiradilar. Metakognitiv sharoit o'quvchilarga bilim olish jarayoniga ongli ravishda yordam beradi. Fizika fanida bu jarayon juda muhim sanaladi chunki fizika fani murakkab nazariy konstruktsiyalari va abstrakt qismlari bilan ajralib turadi.

Fizikadagi qiyin masalalarni hal qilish, nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash va o'zlashtirilgan bilimlarni tahlil qilishda o'quvchilarga metakognitiv sharoit katta yordam beradi. Metakognitiv faoliyatlar o'quvchilarga qachon to'g'ri keladi degan savolgan javob sifatida o'qib chiqish yoki tushunmagan mavzularni individual yondashishga turtki beradi. Metakognitiv jarayon orqali o'quvchilar o'z o'quv jarayonlarini ongli ravishda boshqaradilar, shu bilan birga, bu jarayonni yanada samarali tashkil etish uchun qo'llanadi.

Metakognitiv sharoitni qo'llash usullari:

1. **Rejalashtirish va maqsad qo'yish:** o'quvchilarning o'z o'rganishlarini rivojlantirish va aniq maqsad qo'yish metakognitiv sharoitning muhimlaridan biridir. Bu ularga o'qish jarayonini to'g'ri yo'nalishga qo'yishga va vaqtni samarali taqsimlashga yordam beradi. Fizika fanida bu ko'nikma ayniqsa muhim, chunki murakkab fizik qonunlar va formulalarni o'rganishda o'quvchilarning aniq ega bo'lishi fayl bilimlarini samarali o'zlashtirishga yordam beradi.

2. **Bilimlarni nazorat:** o'quvchilar o'z bilimlarini mustaqil ravishda nazorat qilish va doimiy ravishdagi ularni tahlil qilish kerak. Bu jarayonlarga o'z

xatolarini ko'rish, ulardan to'g'ri olib tashlash va bilimlarini chuqurlashtirish qiladi. Fizika fanida bu usul juda foydali, chunki ko'p boshqa o'quvchilar fizik hal qilishda turli xil xatolarga duch keladilar. Bilimlarni nazorat qilish orqali o'quvchilar o'z xatolarini tuzatib, bilimlarini chuqurlashtirishlar.

3. Refleksiya: Refleksiya o'quvchilarga o'z o'quv jarayonidagi yutuqlarini va kamchiliklarini tahlil qilish imkonini beradi. o'quvchilar darslaridan so'ng, o'rganilgan mavzuni qayta ko'rib chiqib, nimalarni yaxshilash zarurligini anglaydilar. Bu jarayon orqali o'quvchilarni o'rganish jarayonini samarali tashkil etishni o'rganadilar va bilimlarini chuqurroq o'rganishlar. Fizika fanida refleksiya orqali o'quvchilar nazariy bilimlarini amaliyot bilan bog'lab, murakkab masalalarni qanday hal qilishni o'rganadilar.

4. O'z-o'zini nazorat qilish va nazorat: o'quvchilarning o'z bilimlarini o'zlari nazorat qilish va o'z-o'zini tekshirish bo'yicha qonun hujjatlari tahririyati. Bu jarayon darslarga dars va undan keyin o'rganish jarayonini tahlil qilish imkoniyatini beradi. O'z-o'zini boshqarish orqali o'quvchilar o'rganish jarayonini to'liq nazorat qilib, uni yanada samaraliroq yaratish qilishlari mumkin. Fizika fanida bu usul o'quvchilarga o'rgangan nazariy bilimlarini amaliyotda mustaqil qo'llashga yordam beradi.

Xulosa

Fizika fanini o'qitishda o'quvchilarning mustaqil o'qish va bilim olishni ko'proq rivojlantirishda metakognitiv sharoitlarning o'rni bu- Metakognitiv o'quvchilarga o'z bilimlarini ongli ravshan anglash, o'qish jarayonini nazorat nazorat qiladi. Bu esa o'quvchilarning ta'lim jarayonidagi faolligini va ularni ilmiy izlanishlar hamda kasbiy faoliyatga puxta tayyorlaydi. Shu bilan birga, metakognitiv o'quvchilarning o'z bilimlarini samarali boshqarishga yordam beradi, bu esa mustaqil fikrlash ishlarini yanada rivojlantiradi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Flavell, JH (1976). Muammoni hal qilishning metakognitiv jihatlari. LB Resnik (Tahr.), Intelлектning tabiati.
2. Paris, SG va Winograd, P. (1990). Istisno bolalarning metakognitsiyasini va motivatsiyasini rag'batlantirish. Tuzatish va maxsus ta'lim .
3. Anderson, LW va Krathwohl, DR (2001). O'rganish, o'qitish va baholash taksonomiyasi: Bloomning ta'lim maqsadlari taksonomiyasini qayta ko'rib chiqish .
4. Abduqodirov A.A., Fayzullayev M. (2019). O'quvchilarning metakognitiv ko'rinishini kuzatishning nazariy asoslari. Toshkent: O'zbekiston Fanlar akademiyasi nashriyoti.

5. Jo'rayev M., Abdullayeva B.S. (2021). Fizika darslarida metakognitiv yoritishni qo'llash usullari. Toshkent: Fan va texnologiya.

